

ZANIKLÁ KAPLE NAVŠTÍVENÍ P. MARIE V RUDOLICÍCH NAD BÍLINOU

MIRJAM SKOUMALOVÁ

Obr. 1. Rudolice n. B., kaple Navštívení P. Marie, pohled od severovýchodu v roce 1925. Fotosbirka OM Most.

Rudolice nad Bílinou se nacházejí při řece Bílině v bezprostřední blízkosti města Mostu, od něhož je odděluje novodobá přeložka železniční trati z Ústí nad Labem do Chomutova.

Název obce byl utvořen z osobního jména Rudol či Rudel (Rudolt) a zřejmě připomíná založení některým z prvních patricijů sousedního královského města po polovině 13. Století. V průběhu staletí se název postupně proměňoval: Rudolfsdorf, Rudolec, Rudoltice, Rudelsdorf an der Biela, Rudolice nad Bílinou.

Pod názvem Rudolfsdorf se poprvé připomíná v písemných pramenech roku 1298 již jako existující sídlo, kdy se ve vesnici pojišťoval úrok osekckému opatovi.¹ Keramické zlomky nalezené v roce 1933 poblíž historického jádra vsi svým stářím dokládají mnohem delší sídelní tradici, až k roku 1200. Původní lokalita však nejspíš nesla jiný, v pozdější době zaniklý název.²

¹ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, díl III.*, Praha 1951, s. 611, rovněž v přehledu Obce s uvedením roku první písemné zprávy ve sborníku *Osud Mostecka*, Most 1996, s. 74.

² Jana SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, Most 2002, s. 60.

V roce 1307 prodala abatyše teplického kláštera osekckému opatovi plat v Rudelsdorfu, který do té doby vlastnila. Od roku 1311 získal část Rudolic do svého vlastnictví klášter v Oseku, a to postupným vykupováním majetků převážně mosteckých měšťanů. Již v roce 1328 (a opět 1341) stvrdil král Jan Lucemburský osekckému klášteru všechny vyjmenované statky včetně soudní pravomoci v Rudelsdorfu. Po vypálení kláštera za husitských válek a rozeznání konventu byly mezi zcizenými osadami patrně i Rudolice. V 1. polovině 16. století jsou opět uváděni další drobní majitelé (roku 1502 Kateřina z Markvartce, manželka Fabiána z Čepiroh, 1504 – Klement z Čepiroh, 1551 – Martin Daum), kteří ale neměli rozhodující vliv na vývoj obce. Po husitských válkách a hlavně za jagellonské doby usilovali osekční opatové o restituci či výkup zcizených statků. Rudolice zůstaly součástí panství kláštera Osek až do reformy v roce 1848.³

V letech 1654–1848 náležely Rudolice do Lito-měřického kraje, v letech 1850 až 1855 byly připojeny

³ J. SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, s. 60.

Obr. 2. Rudolice n. B., kaple Navštívení P. Marie, pohled od jihovýchodu v roce 1967. Foto: Milan Posselt, sbírka NPÚ ÚOP Ústí n. L.

Obr. 3. Rudolice n. B., kaple Navštívení P. Marie, západní průčelí v roce 1967. Foto: Milan Posselt, sbírka NPÚ ÚOP Ústí n. L.

ke kraji Chebskému. V letech 1855 až 1868, kdy bylo zrušeno krajské zřízení, patřila pak obec do kraje Žateckého. Od roku 1850 Rudolice tvořily spolu s Obrnicemi a Střimicemi jednu politickou obec. Až do roku 1938 příslušely Rudolice k politickému okresu Most. V době okupace 1939–1945 byly od roku 1941 trvale administrativně připojeny k Mostu (Landratkreis Brůx), který byl součástí tzv. říšské sudetské župy (Reichsgau Sudetenland). Po osvobození v roce 1945 byl obnoven okres Most (od roku 1949 jako součást Ústeckého, poté Severočeského kraje) a do jeho obvodu patřily i Rudolice nad Bílinou. Vzhledem k novému poválečnému správnímu uspořádání byly v roce 1947 připojeny obce Kopisty s Konobříží a Pařidly, Rudolice nad Bílinou, Souš a Střimice jako osady k městu Mostu.⁴

Do poloviny 18. století bylo v Rudolicích uváděno jen pět hospodářů s rodinami) a tři podruzi. V roce 1787 stálo v Rudolicích již 22 domů a do roku 1833 se zvýšil počet obyvatel na 105 osob. Vedle 23 domů se zde nacházel i vrchnostenský dvůr, myslivna a mlýn. Největší rozvoj obce nastal v letech 1921–1930, kdy se počet domů zvýšil z 33 na 170, mezi nimiž bylo 12 nouzových obydlí, a počet obyvatel stoupl z 389 až na 1 279.⁵

V souvislosti s realizací pětiletých hospodářských plánů od 50. let 20. století rychle narůstala potřeba uhlí a elektrické energie jako nejdůležitějších zdrojů pro rozvoj národního hospodářství. Již tehdy se začalo diskutovat o nutnosti vytěžení uhelného pilíře pod historickým jádrem Mostu na ploše cca 3,5 km² se zásobou okolo 100 milionů tun kvalitního uhlí. Výhledovému velkoplošnému bourání města a okolních osad se začal podřizovat také objem plánovaných investic do obnovy a údržby jejich postupným snižováním na minimum – jen pro udržení nezbytného chodu stále ještě obydleného města. Jeho kulturněhistorické a architektonické hodnoty byly vědomě opomíjeny, protože se v uvedené době nedaly vyjádřit okamžitým ekonomickým efektem.⁶

Sílicí tlaky ústředních stranických a státních orgánů od 60. let 20. století na další zvyšování těžby uhlí vedly ke zpracování Hypotézy dlouhodobého rozvoje odvětví paliv. Urychleně byl již koncem roku 1964 schválen příslušným ministerstvem paliv a energetiky investiční úkol na likvidaci města, vyuhlení a výstavbu koridoru.⁷

⁴ Tamtéž, s. 60.

⁵ Václav MENCL – Anna JAROŠOVÁ, *Rudolice n. Bíl., okr. Most, umělecko-historický rozbor*, rkp., SÚPPOP v Praze, 1967–1969.

⁶ Václav KREJČÍ, *Most, z deníku architekta Václava Krejčího*, Ústí nad Labem 2008.

⁷ Tamtéž, s. 63 – Hypotéza dlouhodobého rozvoje odvětví paliv a návrh vyvolaných investic na léta 1966 až 1980 zveřejněná Sdružením severočeských hnědouhelných dolů v Mostě 23. 5. 1961. Usnesení ministerstva paliv a energetiky č. 3473 z 16. 12. 1964 o schválení investičního úkolu na vyuhlení a výstavbu koridoru a lomu Most v letech 1967–1973 v gigantickém rozsahu.

Obr. 4. Rudolice n. B., kaple Navštívení P. Marie, interiér – pohled k oltáři v roce 1967. Foto: Milan Posselt, sbírka NPÚ ÚOP Ústí n. L.

Obr. 5. Rudolice n. B., kaple Navštívení P. Marie, interiér – pohled ke vstupu v roce 1967. Foto: Milan Posselt, sbírka NPÚ ÚOP Ústí n. L.

Vzhledem k připravované rozsáhlé povrchové těžbě uhlí na území stávajícího Mostu bylo nutné uvolnit daný prostor nejen od všech objektů a technických zařízení, kilometrů různých druhů komunikací a inženýrských sítí, ale vybudovat nový dopravní koridor včetně mosteckého železničního a autobusového nádraží – vše s návazností na urbanistické řešení nového Mostu.

Podle schválené dokumentace zasahoval koridor ve východní části do Rudolic, ve střední pod Hněvín a v západní do Souše. Rudolice byly od Mostu odděleny nově přeloženou železniční tratí, proto s novým městem byly mimo jiné propojeny z vlakového nádraží podchodem pro pěší.⁸

Stará zástavba Rudolic byla koncem 60. a začátkem 70. let 20. století postupně likvidována a později místy nahrazena novými objekty. Část staveb musela ustoupit přeložkám dopravních cest a výstavbě obou nádraží. Také ostatní havarijní objekty v obci včetně kaple, nacházející se mimo plánovanou trasu koridoru, byly přitom také zbořeny.

Podle umělecko-historického rozboru z roku 1967 byla původní obec v jejím jádru tvořena několika většími selskými statky různě roztroušenými kolem panského dvora, nacházejícího se na břehu řeky Bíliny a náležejícího ještě kolem roku 1908 oseckému klášteři. Zástavba byla celkově popsána jako velice zpustlá s poboženými objekty. Obytné části původních domů byly zděné, vesměs patrové, převážně z doby kolem poloviny 19. století.⁹

V rozboru byla kromě obecné historie a stručného popisu Rudolic věnována pozornost čtyřem objektům:

Dvorec č. p. 8 (později č. p. 13) byl uveden jako patrová barokní stavba z 1. poloviny 18. století s novou segmentově sklenutou bránou a novodobými hospodářskými objekty. Dochoval se do současnosti jako areál tvrze č. p. 3513, vedený v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod č. rejstříku 44037/5-5343. V době zápisu mezi nemovitě kulturní památky byla hlavní obytná budova havarijní, nyní se již několik let postupně dle finančních možností soukromého vlastníka obnovuje pro nové využití.¹⁰

⁸ Tamtéž, s. 99 – Jednalo se o následující přeložky: státní silnice I. třídy č. 15 Most – Chomutov, trasa železnice Ústí nad Labem – Chomutov s vybudováním nového nádraží, rychlodráha Litvínov – Most vč. prodloužení, telekomunikační vedení, tok řeky Bíliny, dálkový plynovod, přivádějící řady pitné vody, kanalizační řady splaškových a fenolových vod, produktovody z chemických závodů v Záluží a další inženýrské sítě a zařízení.

⁹ V. MENCL – A. JAROŠOVÁ, *Rudolice*.

¹⁰ V době vydaného rozhodnutí ONV–OK v Mostě č.j. 253/87/HI ze dne 1. 6. 1987 o zápisu do tehdejšího státního seznamu nemovitých kulturních památek byla budova tvrze v havarijním stavu a mlýn v majetku města Mostu byl ještě obydlen. V současnosti je situace zcela opačná. Naštěstí byl před prodejem mlýna soukromému vlastníku zpracován podrobný stavebně historický průzkum. Malby ve vstupní síni se objevily až po totálním protečení zničenou střechou, zakrytou až na příkaz výkonného orgánu státní památkové péče o provizorním zastřešení pouze nedostatečně zajištěnou fólií. Klenba nad síní již propadla, malby byly z bezpečnostních důvodů jen částečně zachyceny fotograficky.

Obr. 6. Rudolice n. B., pomník obětem 2. světové války na místě kaple Navštívení P. Marie. Foto: Mirjam Skoumalová, 6. 11. 2009.

Sousední areál č. p. 7 (po přečíslování č. p. 12) byl v rozboru popsán jen jako nižší mladší objekt, který patřil včetně hospodářského zázemí zřejmě ke dvorci č. p. 8. Při podrobném průzkumu bylo potvrzeno, že hlavní budova je původně mlýn s částí renesančního obvodového zdiva, donedávna s jedinečně dochovanou vnitřní dispozicí vč. ojedinělých maleb ve vstupní síni a patrným zbytkem náhonu podél hlavní budovy.⁹ Areál mlýna č. p. 12, vedený v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod č. rejstříku 44038/5-5344, se po odprodeji do soukromého vlastnictví dostal postupem doby do totálního havarijního stavu vylučujícího záchranu nejen jeho památkové podstaty, ale i zachování a obnovu původních stavebních konstrukcí. Vinou naprostého nezájmu střídajících se soukromých vlastníků o jeho využití a jejich různých finančních machinací připomínají památku jen zbytky obvodního zdiva.¹¹

Z bývalého, dosud zčásti existujícího panského dvora č. p. 10 byl popsán pouze velký barokní kamenný znak

¹¹ Kamil PODROUŽEK, *Stavebně historický průzkum Most II – Rudolice*, č.p. 3512, listopad 2000.

oseckého opatství druhotně použitý na jeho secesním obytném domě nad brankou pro pěší. Branka ani znak se na uvedeném místě už dávno nedochovaly.¹²

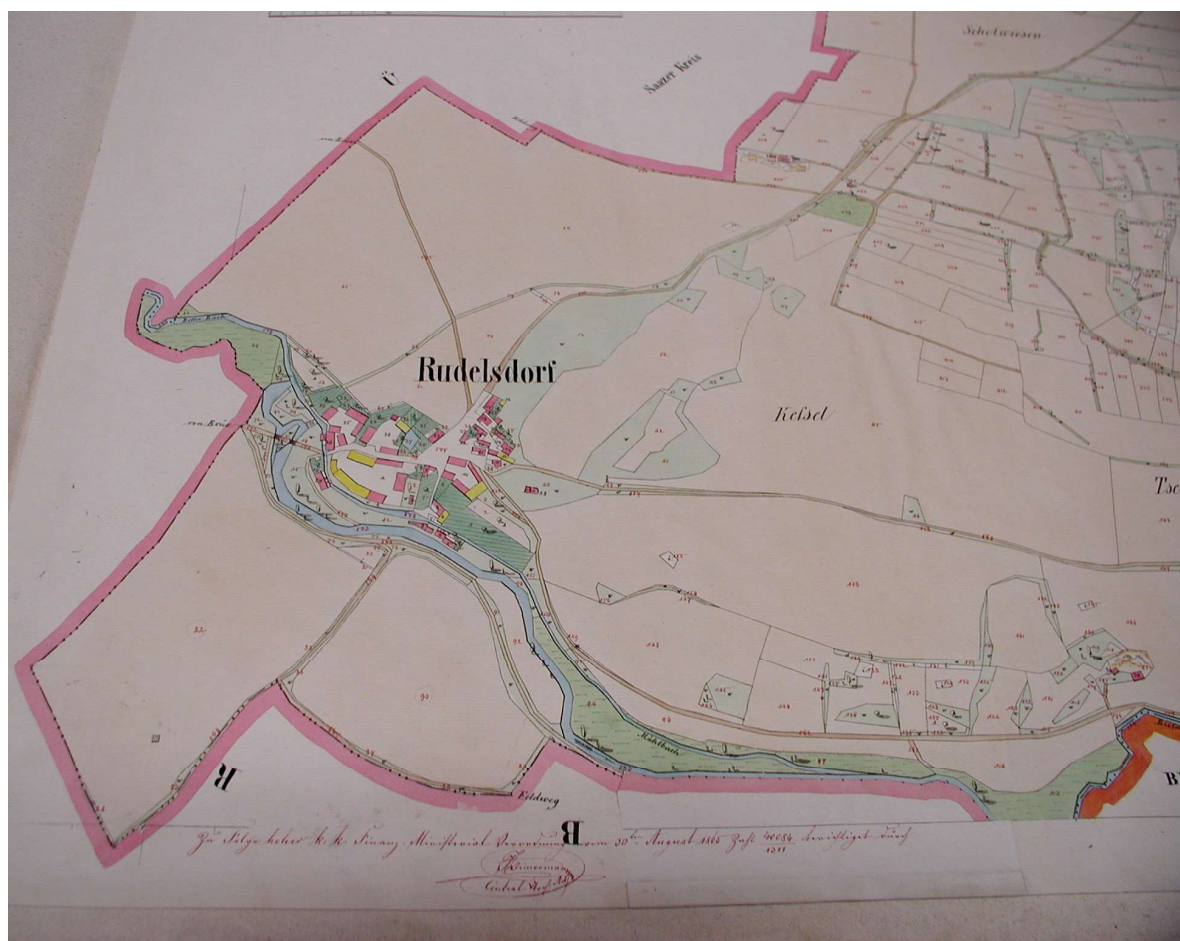
Poslední stavbou, zdůrazněnou v rozboru z roku 1967, je barokní kaple Navštívení Panny Marie z 18. století. Stávala na stráni nad starou zástavbou ve východní části původní obce, obklopená několika vzrostlými stromy.¹³

Orientovaná podélná stavba byla ukončena užší a z vnější strany zřetelně nižší půlkruhovou apsidou. Valbová střecha lodi i apsida byly kryty bobrovkami, na východním konci jejího hřebene byla osazena dřevěná osmiboká sanktusníková věžička s lucernou a s cibulovitou vízkou zakončenou kovaným křížem.

Na obou vnějších bočních fasádách se střídaly jeden střední a dva nárožní pilastry s jónskými hlavicemi, nesoucí profilovanou římsu, obíhající okolo celé stavby

¹² Obdobně jako v Rudolicích byl zcizen opatský znak nad vchodem do patrového viničního domu na bývalé tzv. Osecké vinici nad Českými Zlatníky.

¹³ *Heimatkunde des Brüxer Schulbezirkes, neu bearbeitet*, Most 1908, s. 181. V Rudolicích jsou uváděny jen poplužní dvůr po staletí v držení cisterciáckého kláštera Osek a starobylá kaple – bez bližších údajů o stáří a zasvěcení.

Obr. 7. Rudolice n. B., kaple Navštívení P. Marie, stabilní katastr.

včetně průčelí a apsidy. Segmentově zaklenuté okenní otvory (po jednom na každé boční straně) měly profilované šambrány, nahoře v ose s trojdílným klenákem a dole po obou stranách ukončené kapkami.

Západní průčelí bylo zvýrazněno zdobným barokním štítem lemovaným po stranách vztyčujícími se volutami nesoucími střední trojlaločný štítek se štukovým motivem božího oka. Pod ním byla rovněž štuková kartuš okolo malého podélného oválného otvoru. Štít byl po stranách doplněn v dolní části vázami s piniovými šiškami, v horní části jednoduchými čučkami a ve vrcholu kamenným křížkem bez výraznější profilace.

Průčelní strana byla pod římsou ozdobena jednak dvěma osově souměrnými půlkruhově zaklenutými nikami se štukovými motivy mušlí v záklenku, jednak oválným ležatým okénkem v ose průčelí nad vchodem do kaple. Obdobný okenní otvor je patrný také na pohledu od jihovýchodu směrem k apsidě kaple, který byl z interiéru zakryt konstrukcí oltáře.

Vstup do kaple byl osazen jednoduše profilovaným pravoúhlým portálem s velmi mírně vyznačenými tzv. ušima, doplněný dvoukřídlými dřevěnými dveřmi rámové konstrukce se skládanými výplněmi.

Jednoduchý vnitřní prostor byl zaklenut dvěma poli křížové klenby a s konchou nad apsidou uvnitř stejně vysokou jako lodi. Apsida byla v místě vítězného oblouku od lodi opticky oddělena mělkými pilastry. Okenní i dveřní otvory byly také z vnitřní strany kaple segmentově zaklenuty. Podle fotografie z roku 1967 vnitřní vybavení sestávalo ze silně poničeného jednoduchého neogotického oltáře se zbytkem oltářního obrazu a dvou řad obyčejných dřevěných lavic. Podle patrných zbytků výzdoby stěn a stropů byl interiér kaple stylově vymalován nejspíše spolu s osazením uvedeného oltáře. Podle Uměleckých památek Čech z roku 1957 se v kapli měly nacházet další hodnotné předměty – blíže neupřesněná plastická skupina z konce 18. stol. a socha sv. Jana Nepomuckého z 18. stol. Průzkum z roku 1967 se o nich nezmiňuje ani nejsou zaznamenány na doplňujících fotografiích vnitřku kaple.¹⁴

O konečném zbourání kaple bylo rozhodnuto v září 1969, i když svou polohou na svahu nad obcí nemohla překážet stavbě koridoru. V únoru 1970 byla

¹⁴ Zdeněk WIRTH a kol., *Umělecké památky Čech*, Praha 1957, s. 663.

pak odstřelena. Na uvolněném místě se v současnosti nachází památník věnovaný obětem koncentračních táborů a obou světových válek.

Pro severočeské obce, nacházející se v území určeném pro rozšíření těžby Severočeských hnědouhelných dolů, vytvářeli v 60.–70. letech 20. století pracovníci SÚPPOP Praha umělecko-historické rozbory se stručným popisem jejich historického, architektonického a urbanistického vývoje, doplněné o základní fotodokumentaci celku a významných objektů na daném území (občas s jednoduchým zaměřením kostela či kaple). Pro Rudolice byly kromě uvedeného rozboru z let 1967–69 dosud zpracovány jen novější stavebně historické průzkumy pro areály mlýna č. p. 12 a tvrže č. p. 13. Ke zlikvidované kapli se bohužel dochovalo kromě materiálu SÚPPOP s několika jejími fotografiemi a jednoduchým zaměřením jen pár celkových záběrů obce na starých pohlednicích a jeden fotografický snímek ve sbírkách OM Most.

Kaple Navštívení Panny Marie v Rudolicích nebyla vedena jako kulturní památka, proto se před jejím zbouráním nevyžadovala podrobná fotografická a měřická dokumentace. Nutno však konstatovat, že v případě celoplošných likvidací obcí spojených s těžbou uhlí nebo stavbou vodních nádrží byly kladeny důrazné požadavky na maximální urychlení schvalovacích procesů. Zřejmě proto ministerstvo kultury často ustoupilo od plnění zákonných požadavků a vydávalo hromadná rozhodnutí o upuštění od památkové ochrany bez jakýchkoliv podmínek

Další osud vnitřního vybavení kaple není zatím znám. Lze předpokládat, že podle tehdejších názorů (často i odborné veřejnosti) na pseudoslohová díla jako umělecky naprosto nehodnotná byly torzo oltáře i lavice jednoduše zlikvidovány.

Ve smyslu uvedeného schváleného investičního záměru k likvidaci Mostu a všech dalších navazujících projektů se v těchto menších venkovských lokalitách určených k zániku již žádné objekty pro zápis do seznamu kulturních památek nenavrhovaly a tehdejší výkonné orgány okresu Most by je ani neschválily. Rudolický mlýn a tvrž se zapisovaly do uvedeného seznamu z rozhodnutí ONV Most až v roce 1987.¹⁵

Podle fotografií z roku 1967 se kaple nenacházela v tak špatném stavebně technickém stavu, aby nemohla být zachována jako barokní kulturní památka a bez velkých nákladů obnovena. Důvody nebyly ekonomické, částka na její obnovu by určitě podstatně nezvýšila ani plánovaná pasiva při likvidaci Mostu ve výši 1,822 miliard Kčs ani nesnížila čistý výnos proklamovaný dle investičního úkolu ve výši 1,894 miliard Kčs.¹⁶

¹⁵ Rozhodnutí ONV–OK v Mostě č.j. 253/87/HI ze dne 1.6.1987 o zápisu do Státního seznamu nemovitých kulturních památek Severočeského kraje.

¹⁶ V. KREJČÍ, *Most*, s. 131.